

М. А. Міненко,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту ЗЕД,
Національний університет харчових технологій

РОЛЬ ФАХОВИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ПРОЦЕСІ РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто процес роздержавлення економіки України. Основну увагу зацентовано на демонополізації державного регулювання, а саме — регулюючих функцій, та ролі фахових об'єднань при цьому.

The article describes the process of denationalization of Ukrainian economics. The main emphasis is made on demonopolization of governmental regulation, namely on control functions and a professional unit in this process.

Ключові слова: фахові об'єднання, роздержавлення, суб'єкт права власності, об'єкт власності, державне регулювання, регулюючі функції держави.

Key words: a professional unit, denationalization, subject of proprietary law, government control, guiding public functions.

ВСТУП

Державний сектор економіки має місце в усіх країнах. Значне місце в економіці він займає як у нових індустріальних країнах (Південній Кореї, Сінгапурі, Тайвані, Гонконгу), так і в старих (Швеції, Голландії, Данії, Португалії). Традиційно високою є питома вага цього сектора в національній економіці Франції — 33%, Австрії — 37%, Італії — понад 40%. Так, під контролем держави перебуває від 1/4 (США) до 2/3—3/4 національного виробництва (Велика Британія, Німеччина, Японія) [1].

Межі між приватною і державною формами власності є рухомими, змінними, їх зумовлюють різноспрямовані процеси — усупільнення (націоналізація) та роздержавлення. Україні потрібно йти шляхом роздержавлення, приватизації і побудови змішаної економіки, в якій рівноправними господарськими суб'єктами є акціонерні, кооперативні, приватні

та державні підприємства, а також новий вид формувань — фахові об'єднання. Згідно проекту Закону України "Про громадські об'єднання" № 4633 від 10 червня 2009 року фахові об'єднання є видом самоорганізації громадян і юридичних осіб, що створюються з метою реалізації суспільних інтересів і впровадження заasad саморегулювання у визначеній статуті сфері, галузі чи секторі діяльності [2].

Відомо, що роздержавлення — це комплекс заходів, спрямованих на перетворення відносин власності, ліквідацію монополії держави на власність, формування багатокладної економіки, посилення процесів її саморегулювання [3]. У зв'язку з цим у власності держави має залишитися тільки майно, необхідне для виконання нею своїх функцій, а також обов'язкова частина законодавчих, стабілізуючих та розподільчих функцій, які державні інституції по-

винні продовжувати виконувати, щоб забезпечувати соціальну стабільність, безпеку і стратегічний розвиток держави. Всі інші об'єкти власності необхідно перерозподілити між іншими суб'єктами права власності.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Роздержавлення і приватизація мають здійснюватися під громадським контролем з регулярним інформуванням населення. Це має запобігти такому небажаному явищу, як псевдоприватизація і псевдороздержавлення. Таким чином, роздержавлення економіки — це головне завдання перетворення форми власності, вирішення якого дасть змогу ліквідувати монопольне становище держави та її відомств, створити умови для розвитку різних форм власності: перетвореної державної власності, колективної, акціонерної, кооперативної, приватної та інших, зробити кожного працівника, кожний трудовий колектив справжнім суб'єктом відносин власності. Це є головною метою економічної політики, яка має забезпечити рівноправність усіх форм власності, створити необхідні передумови для розвитку ринкових відносин, стимулювати трудову і підприємницьку мотивацію зростання ефективності виробництва. Реалізація цієї політики потребує розробки правил передачі прав власника від держави самостійним господарським суб'єктам — фізичним та юридичним особам або, у випадку фахових об'єднань, уповноваженому колективному суб'єкту права власності, який представляє інтереси галузі чи сфери діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Єдиних правил роздержавлення і приватизації не існує. Кожна країна розробляє свої законодавчі акти, враховуючи економічну, політичну, демографічну, історичну та інші особливості. На думку автора, наша країна повною мірою не може використати способи і методи роздержавлення та приватизації, які застосовувалися у західних країнах, через тотальне одержавлення. Це пояснюється тим, що на кінець 1990 р. частка державного сектора в Україні перевищувала 90%. Державні органи впродовж десятиліть безпосередньо керували всіма стадіями виробничого процесу, розподілу і перерозподілу результатів праці, зосередили у своїх руках всі регуляторні функції. Принцип "виробництво в ім'я виробництва" призвів до того, що у 1990 р. частка засобів виробництва становила 69,5% усього обсягу виробленої продукції [4]. Вихід України зі складу СРСР призвів до розриву традиційних економічних зв'язків з відповідним порушенням відтворювального процесу, що в умовах структурної

залежності потребувало певної державної підтримки до відновлення нормального процесу. При цьому в господарському комплексі була висока частка підприємств військово-промислового комплексу і надвеликих підприємств групи "А", що працювали на всесоюзний і міжнародний ринок. Їх швидка демонополізація і приватизація призвели б до зруйнування економіки. Погіршувало ситуацію щодо збалансованого роздержавлення і те, що більшість населення не мала коштів для участі у приватизації, їх свідомість залишилась на рівні соціалізму, головними принципами якого були соціальна справедливість та рівність розподілу. Крім того, люди, які прийшли до влади, намагалися використати політику як важіль у боротьбі за розподіл та перерозподіл влади, зокрема економічної [5].

Для подолання цієї негативної спадщини процес роздержавлення в Україні необхідно було починати з формування відповідного правового та організаційно-економічного середовища. Потрібно було розробити нормативні документи, юридичні норми, законодавчі акти, які гарантували б однакові умови і порядок роздержавлення та приватизації для всіх суб'єктів господарювання. Перші кроки вже зроблено. Протягом короткого, з історичної точки зору, терміну часу Верховна Рада України прийняла низку законів — "Про власність", "Про підприємництво", "Концепція роздержавлення і приватизації підприємств, землі і житлового фонду", "Про приватизацію майна державних підприємств", "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)", Господарський кодекс та інші, які сприяли формуванню відповідного правового та економічного середовища [6; 7; 8; 9; 10; 11]. Для регулювання процесів роздержавлення і приватизації в Україні було створено спеціальні органи (Фонд державного майна та його підрозділи).

Автор вважає, що сформульоване в Україні законодавче поле дає унікальну, проте неповну можливість, проводячи приватизацію і роздержавлення державної власності, перейти не до капіталістичної власності, яка неоднозначно сприймається суспільством, а забезпечити умови для розвитку групової, колективної та асоційованої форм власності. Започатковані форми власності не скасовують приватну власність, проте, за умов роздержавлення в Україні, виступають достатньо ефективним підґрунтям для перетворення адміністративно-розподільчої економіки в соціально-ринкову економіку.

Разом з тим, піднімаючи питання роздержавлення економіки, з

точки зору функціонування системи відносин власності необхідно зважити на той факт, що однією зі складових цього процесу є демонополізація державного регулювання, а саме: законодавчої, стабілізуючої та розподільчої функцій. При різному ставленні до ролі державного регулювання жодна країна не обходиться без нього. Будь-яка держава незалежно від рівня свого розвитку виконує конкретні функції, першочерговими серед яких є регулювання економічних процесів, що відбиває ступінь її втручання у формування стратегії і тактики розвитку як окремих підприємств, так і їх об'єднань. Це форма цілеспрямованого впливу з метою забезпечення і підтримки функціонування підприємств у заданому режимі змін і розвитку економічних відносин та взаємозв'язків [12].

Регулювання відбувається за допомогою норм і методів, що регламентують діяльність через систему правових (адміністративних), економічних та інституційних інструментів державного регулювання [13]. При цьому слід враховувати, що основними принципами державного регулювання у країнах з розвинутою економікою визначено:

- мінімальне втручання держави в економічні процеси (їй варто делегувати лише ті функції, які не можуть бути забезпечені розвитком ринкових відносин);

- вплив відповідних владних структур на розвиток соціально-економічних процесів за допомогою визначених державою економічних інструментів і нормативів [14].

Державне регулювання є постійно функціонуючим механізмом, який забезпечує країні певний рівень досягнення цілей. Але кожна країна має свої особливості державного регулювання. Вони залежать від конкретного етапу та темпів економічного розвитку країни, стратегічних пріоритетів, соціальних потреб суспільства, стану та розвитку продуктивних сил, бажаних результатів регулювання. Вивченню ролі державного регулювання на різних етапах розвитку країни присвячені праці наступних вітчизняних та зарубіжних економістів: Боринець С., Чухно А., Борщевський П., Заїнчковський А., Кучук В., Жаліло Я., Коломойцев В., Лукінов І., Мельник П., Мостенська Т., Ойкен В., Покропівний С., Пустовіт В., Чумаченко М. та ін.

Так, доведено, що у фазі економічного спаду всі заходи держави повинні бути спрямовані на стимулювання ділової активності. Це може здійснюватися за рахунок зменшення податкового навантаження для всієї економічної системи, надання податкових пільг, впровадження системи прискореної амортизації, підвищення ролі та

збільшення масштабів державного кредитування тощо. За допомогою цих заходів держава проводить політику, що сприяє зростанню капіталовкладень, стимулюванню ділової активності, створенню нових робочих місць [15].

Період підйому для держави повинен характеризуватись стримуванням ділової активності підприємств для обмеження перевиробництва товарів. Для цього вводяться високі ставки податків, скасовуються податкові пільги, зменшується державне кредитування, вводяться обмеження в амортизаційній політиці.

Але на будь-якому етапі розвитку повноцінним суспільство може бути лише тоді, коли співпрацюють ринкова система та державне регулювання, коли державне регулювання економіки доповнює ринкове саморегулювання і в сукупності вони створюють єдиний економічний механізм регулювання економічної системи [16]. Надмірне державне регулювання гальмує ринковий розвиток, а без державного регулювання економічний розвиток може набути непередбачених напрямів.

Це співвідношення повинно бути наповнене конкретним змістом. Зміст такого співвідношення, на думку автора, має відображати об'єктивні умови функціонування суб'єктів права власності. Саме такий підхід дасть можливість розробити модель економічної системи, яка оптимізує діяльність суб'єктів права власності в сучасних умовах розвитку України. Ефективність функціонування такої системи буде еквівалентна оптимальному співвідношенню між розподіленими об'єктами власності конкретних суб'єктів права власності, що характеризують відповідну форму власності. У нашому випадку мова йде про збалансований розподіл об'єктів власності (засобів виробництва та запропонованих автором нових об'єктів власності, законодавчих, стабілізуючих і розподільчих функцій держави) між державою і фаховими об'єднаннями. При цьому автор пропонує розглядати членів фахового об'єднання як новий суб'єкт права власності в колективній формі власності, якому держава на законодавчому рівні повинна передати об'єкти власності для ефективного виконання статутних завдань.

Обов'язковою умовою ефективного державного регулювання економіки і господарської діяльності є створення необхідної правової бази. Правову основу такого регулювання становлять законодавчі та нормативні акти, які визначають порядок формування і функціонування ринкових елементів. Правова база повинна сприяти здійсненню розробленої стратегії економічного розвитку

галузей та сфер діяльності, що реалізується досягненням відповідних макроекономічних та мікроекономічних показників. На підставі створеної правової бази держава може реалізовувати свою роль щодо регулювання безпосередньо економічними процесами. Однією з основних функцій державного регулювання є підтримка пропорційності виробництва і споживання, згладжування циклічності економічних процесів, а також підтримка і розвиток конкуренції та проведення антимонопольних заходів [12]. Разом з тим, науковці переконані, що держава повинна перебрати на себе право створення правових та економічних передумов ефективного функціонування ринкової системи, надаючи їй стійкості та динамічності [17]. Об'єктивність формування правового середовища в Україні показує, що досить часто законодавчо-нормативні акти, якими держава намагається регулювати діяльність окремих суб'єктів господарювання та цілих галузей чи сфер, призводять до зниження ефективності їх функціонування. Це є наслідком того, що у державі практично не діє механізм збалансування інтересів, які закладаються на законодавчому рівні, між державою, виробниками (власниками) і споживачами. Авторами законів досить часто є ті, хто не знає ні потреб реального споживача, ні виробника та навіть і держави. Виробники і споживачі від законотворчого процесу при цьому або відсторонені, або їх побажання не враховуються. Саме тому пропозиції автора щодо перерозподілу законодавчої функції держави як об'єкта власності між суб'єктами права власності — основними учасниками процесу, які впливають на ефективність функціонування економічної системи, посилюють свою актуальність.

Ще однією умовою ефективного державного регулювання є проведення аналізу стану вітчизняної і світової економіки на поточний момент та прогнозування розвитку тенденцій на майбутні періоди. Саме на підставі цього аналізу здійснюється антикризове або антициклічне регулювання економікою, а також, на думку автора, повинна визначатись бажана оптимальна пропорційність щодо розподілу об'єктів власності між суб'єктами права власності залежно від внутрішньої соціально-економічної ситуації і можливої зміни зовнішніх факторів. При цьому достатньо вагомі напрацювання з питань такого аналізу мають сучасні фахові об'єднання. Ігнорувати цей факт просто нерозумно, а не поєднувати напрацювання державних інституцій і фахових формувань — це нераціональне витрачання ресурсів та отримання недостовірних результатів.

Однією із найважливіших функцій держави у сфері управління економікою мають бути регулювання інвестиційної діяльності та інноваційних процесів [18]. Державне регулювання інвестиційної діяльності передбачає як пряме управління інвестиціями з боку держави, так і забезпечення державою належних економічних умов інвестування для суб'єктів ринку. Пряме державне управління інвестиціями охоплює прогнозування і планування державних інвестицій, визначення умов і реалізація конкретних заходів щодо інвестування бюджетних коштів і позабюджетних фондів. Економічні умови інвестування підприємств передбачають наступне: створення відповідної системи фінансування, кредитування і ціноутворення; нормування амортизаційних відрахувань; експертизу інвестиційних проєктів; порядок видачі дозволів на капітальне будівництво виробничих і соціальних об'єктів; встановлення системи податків з диференціюванням оподаткування; запровадження податкових пільг; створення економічних зон з пільговим оподаткуванням тощо.

Інноваційні процеси базуються на цілеспрямованій державній науково-технічній політиці в поєднанні з розвитком та удосконаленням ринкових відносин. Пріоритети повинні бути спрямовані на запровадження енергозберігаючих технологій; переведення виробництва на технології з меншим використанням сировини та матеріалів, що імпортуються; максимально можливий перехід до "високих" технологій; ліквідацію екологічно-шкідливих виробництв.

Разом з тим, головним аргументом на користь державного регулювання економічних процесів у державі на будь-якому етапі розвитку є вирішення соціальних питань, сприяння функціонування неприбуткових і низькорентабельних виробництв, проведення заходів по стабілізації економіки. Автор розуміє, що цей аргумент може виступити як каталізатор для формування фахового середовища в Україні через визнання членів фахового об'єднання новим суб'єктом права власності у колективній формі власності, так і основним важелем для державного чиновника, щоб загальмувати його розвиток. Єдиним виправданням таких дій може бути той факт, що держава об'єктивно повинна визначати соціальну орієнтацію економіки [17]. Це пояснюється тим, що у будь-якому суспільстві незалежно від рівня його розвитку є певна частина населення та сфери діяльності людей, які не спроможні займатися підприємницькою діяльністю і відповідно не мають достатнього прибутку. До них відносять-

ся непрацездатні або малозабезпечені верстви населення, галузі невиробничої сфери. Тому важливою економічною функцією держави є перерозподіл консолідованих (централізованих) доходів і ресурсів, стабілізація економіки та соціальний захист населення, життєзабезпечення усіх верств і сфер діяльності суспільства. Соціальний захист населення і стабілізація економіки досягаються шляхом: доступу всіх членів суспільства до загальнодержавних благ; отримання певного рівня медичного обслуговування; освіти; встановлення мінімальних розмірів заробітної плати і пенсій; можливості працевлаштування; соціального забезпечення інвалідів та пенсіонерів; допомоги багатодітним сім'ям та по безробіттю; надання неподільних суспільних благ і послуг (шляхи сполучення, зв'язок, комунальні послуги тощо); регулювання цін; надання податкових пільг і застосування особливих податків (відрахувань); регулювання гранично допустимих розмірів інфляції та безробіття; забезпечення функціонування шляхом безпосереднього бюджетного фінансування закладів освіти, науки, культури, охорони здоров'я, збройних сил, органів правопорядку, державних структур управління тощо.

Варто виділити ще одну важливу соціально-економічну роль державного регулювання — моніторинг і регулювання процесів охорони здоров'я та відтворення природного навколишнього середовища [18]. Державна політика повинна гарантувати екологічну безпеку; охорону та ефективне використання довкілля і природних ресурсів; створити необхідні соціально-економічні умови для можливості громадян користуватись умовами природного середовища; проводити на базі довгострокової та поточних економічних програм не лише постійний моніторинг стану довкілля і здоров'я людей, але й низку заходів щодо раціонального використання та відтворення природних ресурсів.

Розглянуті регуляторні функції держави та особливо соціальний захист населення і стабілізація економіки, моніторинг і регулювання процесів охорони здоров'я та відтворення природного навколишнього середовища, дійсно, мають залишатись прерогативою державних інституцій. Проте, як показує реальність, державними ресурсами не завжди, а у випадку України — досить часто, не можна забезпечити відповідний рівень якості таких процесів. Саме тому існує необхідність перерозподілити ці складові державного регулювання. Частина із них (як окремі об'єкти власності) повинні взяти на себе фахові об'єднання (як новий

суб'єкт права власності), у яких є відповідні ресурси. Об'єктивність такого кроку посилює той факт, що у країнах із розвинутою економікою еволюційним шляхом визначились два основних напрями державного регулювання:

— макроекономічне, яке в основі має податково-бюджетне та кредитно-грошове регулювання;

— індустріальна політика держави, яка передбачає структурну перебудову.

Всі інші регуляторні функції перебрали на себе громадські та фахові об'єднання з відповідним еквівалентом відповідальності як перед державою, так і перед споживачем.

Сучасна макроекономіка не має єдиної домінуючої теорії державного регулювання. Вона спирається на ряд теорій, які взаємодоповнюють одна одну та дають можливість вибору. Якщо кейнсіанська теорія є теорією досягнення економічної стабілізації та започаткування економічного зростання, то монетаристська теорія — це теорія стабілізаційного періоду розвитку країни [17]. Саме тому кожна країна повинна самостійно визначати ефективність та необхідність засад державного регулювання, базуючись на використанні елементів теорії. При цьому потрібно враховувати цілі і пріоритети держави [19].

ВИСНОВОК

В умовах нашої країни потрібно зважити на те, що засади державного регулювання в соціалістичній системі господарювання та у ринковій значно відрізняються. Тому перехідний етап ринкових перетворень має забезпечити адаптацію державного регулювання до ситуації, що змінюється. Цей перехід повинен супроводжуватись трансформацією впливу держави на економічні процеси. Потрібно визначити особливості ролі держави при жорсткому плануванні економіки і в ринковому господарюванні. Без визначення такої різниці не можливий перехід до нового стану економічної системи. Неврівноважені дії можуть призвести до втрати напрацювань цілого історичного періоду. Для періоду трансформації, на думку окремих економістів, кожний економічний процес має змінну, що пов'язана з іншими, за якими стоять або політичні, або ринкові фактори [20]. З трансформацією ринкових відносин змінюються пріоритети основ державного регулювання. Вони повинні відповідати стратегічним пріоритетам країни. Саме на цьому етапі має проявлятися ситуаційний підхід в управлінні економікою. Гнучкість й адаптивність державного регулю-

вання до конкретних вимог у конкретний період розвитку країни з урахуванням надбань попередніх періодів дасть можливість стабілізувати економічну ситуацію. Нині головна проблема полягає у визначенні та застосуванні таких державних методів регулювання економікою, які б обов'язково враховували попередні напрацювання і збалансували можливості їх використання з вимогами сьогодення, для того щоб не сталося розладу економічної системи в цілому [21].

У зв'язку з цим механізм роздержавлення регулюючих функцій повинен бути органічно пов'язаний з державними методами регулювання економікою та адаптований до соціальних змін у суспільстві. Роздержавлення і державне регулювання повинні розглядатись комплексно, збалансовувати один одного і забезпечувати ефективне функціонування системи управління економікою держави в цілому та галузей і сфер діяльності зокрема. Ключову роль у цьому процесі на сучасному етапі розвитку економіки, на думку автора, повинні взяти на себе фахові об'єднання.

Література:

1. Єщенко І.С., Палкім Ю.І. Сучасна економіка: навч. посіб. — К.: Вища школа, 2005. — 327 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.library.if.ua/book/64/4741.html>.
2. Проект Закону України "Про громадські об'єднання" від 10 червня 2009 року №4633 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc_4_1?pid=&pf3511=35489.
3. Жук Л.А. Господарське право: навчальний посібник / Л.А. Жук, І.А. Жук, О.М. Неживець. — К.: Кондор, 2003. — 400 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pravo.vuzlib.net/book_z_1172_page_1.html.
4. Сухарська І.Я. Інститут власності як ключовий чинник підприємництва / Львівський національний університет ім. І. Франка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N152/N152p012-019.pdf
5. Каневський О.С. Доктрина розподілу влади: від теоретичної концепції до політико-конституційного принципу: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02/ О.С. Каневський; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. — Львів, 1999. — 19 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/17397.html>.
6. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV (вступив у дію з 01 січня 2004 року).
7. Закон України "Про власність" від 07 лютого 1991 року №697-ХІІ (Закон втратив чинність на підставі

Закону №997-V від 27.04.2007 р.) // ВВР. — 2007. — №33. — ст. 440.

8. Закон України "Про підприємництво" від 07 лютого 1991 року №698-ХІІ (Закон втратив чинність з 01.01.2004 року, крім статті 4, на підставі Господарського Кодексу №436-IV від 16.01.2003 р.) // ВВР. — 2003, №18, №19—20, №21—22. — с. 144.

9. Закон України "Про приватизацію державного майна" від 04 березня 1992 року №2163-ХІІ.

10. Закон України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" від 06 березня 1992 року №2171-ХІІ.

11. Постанова Верховної Ради України "Про концепцію роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду" від 31 жовтня 1991 року №1767-ХІІ.

12. Селезнев В.В. Основы рыночной экономики Украины: Власть. Право. Предпринимательство. Финансы. Маркетинг. Менеджмент. Торговля. Реклама. Преступность: учеб. пособие — К.: А.С.К., 2000. — 544 с.

13. Міненко М.А. Економіко-правові інструменти регулювання господарської діяльності підприємств тютюнової промисловості України / М.А. Міненко // Агроінком. — 2003. — №9—10. — С. 66—68.

14. Міненко М.А. Регулювання господарської діяльності підприємств переробної промисловості України / М.А. Міненко // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2003. — №1. — С. 260—263.

15. Макконелл К.Р., Брю С.А. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2-х т.: пер. с англ. 11-го изд. Т.1. — М.: Республика, 1992. — 399 с.

16. Павловський М. Макроекономіка перехідного періоду: Український контекст — К.: Техніка, 1999. — 336 с.

17. Боринець С.Я., Чухно А.А. Регулювання ринкового господарства в країнах Західної Європи. — К.: УкрІНТЭІ, 1992. — 48 с. (Економіка: Обзор. Информ.сер. Рыночная экономика: заруб. опыт).

18. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: в 2-х т. — Донецьк: вид-во "Хвиля-Прес", 1995. — 280 с.

19. Ласкавий А. Теорія і практика формування основ ринкової економіки. — К.: 1994. — 115 с.

20. Науменко В.І., Панасюк Б.Я. Впровадження методів прогнозування та планування в умовах ринкової економіки. — К.: Глобус, 1995. — 198 с.

21. Коломойцев В.Е. Сучасний етап економічного розвитку країни та світовий досвід структурних зрушень. — К.: Українська енциклопедія, 1997. — 24 с.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2010 р.